

TA'LIM TIZIMIDA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Kubayeva Fotima Jamshid qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti,
Pedagogika fakulteti 2- bosqich talabasi

Tel:+998883821204

Email: kubayevafotima1@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish masalalari har tomonlama ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan. Mantiqiy tafakkurning mohiyati, uning shakllanish bosqichlari, psixologik va pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda o'qituvchi faoliyatining o'rni, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan samarali metod va texnologiyalar tahlil etilib, ular orqali o'quvchilarning tanqidiy, tahliliy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari ko'rsatib beriladi.

Maqolada mantiqiy fikrlashning ta'limdagi ahamiyati, uning shaxs kamolotidagi roli, tafakkur madaniyatini shakllantirishdagi ta'siri haqida ilmiy asoslangan fikrlar keltirilgan. Tadqiqot natijalarida o'quvchilarning mantiqiy tahlil, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, mustaqil qaror qabul qilish, xulosa chiqarish va dalillash qobiliyatlari o'quv jarayonida zamonaviy metodlardan foydalanilganda sezilarli darajada oshishi aniqlangan.

Shu nuqtai nazardan, maqolada muammoli o'qitish, interfaol metodlar, loyiha asosida ta'lim, fanlararo integratsiya hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) o'quv jarayoniga tatbiq etishning mantiqiy tafakkur rivojida o'rni chuqur yoritilgan. Ayniqsa, o'quvchilarning bilish faolligini oshirish, mustaqil tahlilga undash va fikrlash madaniyatini shakllantirishda o'qituvchining metodik mahorati, darsda to'g'ri savollar qo'ya bilish san'ati hamda muammoli vaziyatlar yaratish texnologiyasining ahamiyati ko'rsatilgan.

Maqolada ta'lim jarayonining yangi yondashuvlari, xususan, "o'quvchi markazli" ta'lim modeli asosida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan usullar tahlil qilinadi. Muallif tomonidan keltirilgan ilmiy kuzatuv va amaliy tajriba natijalari o'qitishning an'anaviy shakllaridan farqli o'laroq, o'quvchining fikrlash jarayonini faollashtiruvchi, tahlil va mantiqan asoslashni talab qiluvchi interfaol mashg'ulotlar yuqori samaradorlik berishini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari mantiqiy fikrlashni rivojlantirish orqali o'quvchilarda tahliliy tafakkur, mantiqan asoslangan qaror qabul qilish, ijodkorlik va mustaqil o'rganish qobiliyatlari shakllanishini tasdiqlaydi. Bu esa ta'lim sifatini oshirish, shaxsning intellektual salohiyatini yuksaltirish hamda jamiyat taraqqiyoti uchun raqobatbardosh kadrlar tayyorlashda muhim o'rin tutadi.

Mazkur maqola natijalari pedagoglar, psixologlar, metodistlar hamda ta'lim sohasida innovatsion yondashuvlarni joriy etayotgan mutaxassislar uchun nazariy asos va amaliy yo'riqnoma sifatida xizmat qilishi mumkin.

Abstract. This article provides a comprehensive theoretical and practical analysis of the development of logical thinking in the modern education system. The concept of logical reasoning, its psychological and pedagogical foundations, and the stages of its formation are examined in depth. The study emphasizes the significant role of teachers in cultivating students' logical and analytical skills and explores the effectiveness of interactive methods, problem-based learning, project-based learning, and information and communication technologies (ICT) in developing logical thinking abilities.

The paper highlights the importance of logical reasoning in education, its influence on personal development, and its contribution to the formation of a culture of thinking. The research findings demonstrate that the use of modern teaching methods significantly improves students' abilities to analyze, identify cause-and-effect relationships, make independent decisions, and justify their conclusions logically.

Particular attention is paid to the integration of interactive and problem-based teaching approaches that engage students in active learning processes. The article discusses the relevance of the learner-centered educational model and shows that methods stimulating students' analytical and critical thinking yield higher learning outcomes compared to traditional instruction. The study also emphasizes the importance of teachers' methodological competence, the art of posing meaningful questions, and the creation of problem situations in developing students' logical reasoning.

The results of the research confirm that enhancing logical thinking fosters analytical reasoning, creative problem-solving, independent learning, and informed decision-making among students. This, in turn, contributes to improving the quality of education, increasing intellectual potential, and preparing competitive professionals for the future.

The conclusions and recommendations presented in this article may serve as a theoretical and practical guide for educators, psychologists, methodologists, and specialists implementing innovative approaches in education.

Kalit suzlar. Mantiqiy fikrlash, tafakkur madaniyati, tanqidiy va ijodiy fikrlash, muammoli ta'lim, interfaol metodlar, loyiha asosida o'qitish, pedagogik texnologiya, tahliliy yondashuv, o'quvchilarning kognitiv rivojlanishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), bilish faoliyati, mustaqil fikrlash, o'qituvchining metodik mahorati, ta'lim samaradorligi, innovatsion yondashuv.

Kirish. Bugungi globallashuv, raqamli transformatsiya va axborot oqimi shiddat bilan ortib borayotgan davrda har bir insondan tezkor, aniq va mantiqiy fikrlash talab etilmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimida o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish bugungi kunda nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy zaruratga aylangan. Chunki mustaqil fikrlay oladigan, tahliliy qarorlar qabul qiladigan va yangilik yarata oladigan yoshlar mamlakat taraqqiyotining poydevoridir.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan, yangi tahriri) hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida o'quvchilarning mustaqil, tanqidiy va mantiqiy fikrlash salohiyatini rivojlantirish belgilab berilgan.

Shuningdek, "Raqamli ta'lim" milliy dasturida (2023-yil) axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida o'quvchilarning tahliliy va mantiqiy tafakkurini shakllantirish bo'yicha zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish vazifasi qo'yilgan. Bu hujjatlar mantiqiy fikrlashni rivojlantirish masalasining davlat siyosati darajasida e'tirof etilganini ko'rsatadi.

Mantiqiy fikrlash inson tafakkurining eng muhim shakllaridan bo'lib, u bilimlarni chuqur o'zlashtirish, sabab-oqibat bog'liqliklarini tushunish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish va to'g'ri qaror qabul qilish jarayonini ta'minlaydi. Ta'lim jarayonida bu ko'nikmalarni shakllantirish orqali o'quvchilar o'z fikrini asosli bayon eta oladigan, tahliliy fikrlovchi, yangilik yarata oladigan shaxsga aylanadilar.

Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab o'quvchilar o'z fikrlarini mantiqan izchil ifoda etishda, dalillarni tahlil qilishda, sabab-oqibat munosabatlarini tushuntirishda

qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu esa o'qituvchilarning o'qitish metodikasida an'anaviy yondashuvlar ustunligidan dalolat beradi. Shu bois ta'lim tizimida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan samarali metodikani ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zarur.

Mazkur maqolaning maqsadi — ta'lim tizimida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslarini tahlil qilish, o'qitish jarayonida samarali metodlarni aniqlash hamda o'quvchilarda mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida muammoli o'qitish, interfaol metodlar, loyiha asosidagi ta'lim va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini samarali rivojlantirish mumkinligini ko'rsatadi. Shu tariqa, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki yosh avlodni XXI asr talablari darajasidagi raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish pedagogikada uzoq yillardan beri muhim masala bo'lib kelmoqda. Psixolog J. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi mantiqiy tafakkur bosqichlarini belgilab, ta'limda o'quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtirish zarurligini ta'kidlaydi (Piaget, 1952). Bu nazariya asosida o'quvchilarning aqliy faoliyatini faollashtirish uchun darslarda muammoli vaziyatlar yaratish, tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarishga yo'naltirish muhimdir.

O'zbekistonlik olim N. Qodirovning fikricha, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish, xususan, muammoli o'qitish va loyiha asosidagi ta'lim samarali vositalardan biri hisoblanadi (Qodirov, 2017). Menimcha, bu usullar o'quvchilarni passiv bilim olishdan chiqarib, ularni tafakkurga, savol berishga va mustaqil qaror qabul qilishga undaydi. Bu esa zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlaridan biridir.

Shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga oid olimlar — R. Paul va D. Facione — o'quvchilarda mantiqiy fikrlash bilan birga tanqidiy yondashuvni shakllantirishni ta'lim sifatini oshirishda hal qiluvchi omil deb hisoblaydilar (Paul & Facione, 2006). Bu fikrga qo'shilaman, chunki faqat mantiqiy fikrlash emas, balki uni tanqidiy baholash, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilish ham zarur.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'limda keng qo'llanilishi (masalan, interfaol darslar, onlayn platformalar) mantiqiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirdi (Karimova, 2022). Menimcha, AKT o'quvchilarni o'z bilimini mustaqil chuqurroq

o'rganishga, ko'p manbalarni tahlil qilishga undaydi, bu esa mantiqiy fikrlashni yanada mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, amaliyotda ko'p holatlarda o'qituvchilar an'anaviy yondashuvga tayanib, o'quvchilarga tayyor javoblarni berishga ko'proq urg'u berishadi. Bu esa mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. Shuning uchun pedagoglarning metodik savodxonligi va yangicha usullarni qo'llash ko'nikmalarini oshirish juda muhimdir.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar va shaxsiy kuzatuvlarim shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun muammoli vaziyatlarni yaratish, interfaol metodlarni qo'llash, tanqidiy yondashuvni shakllantirish va AKT imkoniyatlaridan foydalangan holda ta'limni zamonaviylashtirish zarurdir. Bu o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishga yordam beradi va ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Tadqiqot natijalari va muhokamalar. Ushbu tadqiqot doirasida ta'lim tizimida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasini aniqlash maqsadida bir qator pedagogik eksperimentlar va kuzatuvlar olib borildi. Tadqiqotda o'quvchilarning mantiqiy fikrlash ko'nikmalari muammoli o'qitish, interfaol metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali qanday o'zgarishi tahlil qilindi.

Eksperiment natijalari shuni ko'rsatdiki, an'anaviy o'qitish usullariga qaraganda muammoli o'qitish metodini qo'llash o'quvchilarning tahliliy fikrlash darajasini sezilarli darajada oshirdi. Muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini mustaqil ravishda shakllantirishga, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlashga va to'g'ri xulosalar chiqarishga o'rgandilar. Bu natija olimlarning oldingi tadqiqotlari bilan ham mos keladi (Dewey, 1916; Qodirov, 2017).

Interfaol metodlardan foydalanish, jumladan guruh ishlari, munozaralar, rol o'yinlari va loyiha asosida o'qitish, o'quvchilarning mantiqiy fikrlash darajasini yanada rivojlantirdi. Bunday metodlar o'quvchilarni faollashtirib, ularning mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshirdi. Shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq tahlil qilish va mustaqil izlanishlarga tayyorligini oshirdi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri — o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi va yondashuvi mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi bo'ldi. Metodik jihatdan malakali o'qituvchilar o'quvchilarga murakkab fikrlarni oddiylashtirish, muammolarni aniqlash va ularni yechish bo'yicha yo'l ko'rsatishda muvaffaqiyatli natijalarga erishdilar.

Shu bilan birga, tadqiqotda o'quvchilarning mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan faoliyati uchun qulay ta'lim-muhit yaratishning ahamiyati qayd etildi. Ta'lim jarayonida interfaol, ijodiy va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiruvchi metod va vositalarni qo'llash o'quvchilarning intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Natijalarning amaliy ahamiyati shundaki, ta'lim muassasalarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun muammoli o'qitish, interfaol metodlar, loyiha asosida ta'lim hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish zarur. Bu esa nafaqat o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshirishga, balki ularni mustaqil va ijodiy fikrlashga tayyorlashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tadqiqot mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar samaradorligini tasdiqladi va ularning ta'lim sifatini yaxshilashda muhim o'rin tutishini ko'rsatdi.

Xulosa va takliflar. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim tizimida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, uning samaradorligi ko'plab omillarga bog'liq. Jumladan, muammoli o'qitish, interfaol metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini sezilarli darajada oshiradi.

Shuningdek, o'qituvchilarning metodik savodxonligi va shaxsiy yondashuvi mantiqiy fikrlashni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Pedagoglarning doimiy malaka oshirishlari, yangi innovatsion usullarni o'zlashtirishlari ta'lim sifatini yaxshilash va o'quvchilarning fikrlash salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta'lim muassasalarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun qulay va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish lozim. Bu esa o'quvchilarda mustaqil, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rag'batlantirishga imkon beradi.

Takliflar:

1. Ta'lim jarayonida muammoli o'qitish va interfaol metodlardan keng foydalanish tavsiya etiladi, chunki ular o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi.
2. O'qituvchilarning metodik malakasini oshirish bo'yicha doimiy treninglar va seminarlar tashkil etilishi zarur.
3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim jarayoniga faol integratsiyalash orqali o'quvchilarning fikrlash jarayonini interfaol va samarali qilish lozim.

4. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish uchun dars jarayonida ko'proq fanlararo yondashuvlar qo'llanilishi muhimdir.

5. Ta'lim muassasalarida o'quvchilarning fikrlash salohiyatini baholash va monitoring qilish tizimini joriy etish tavsiya qilinadi.

Umuman olganda, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasini doimiy takomillashtirib borish ta'lim sifatini oshirish, yosh avlodni zamonaviy va raqobatbardosh kadrlar sifatida tayyorlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. New York: Macmillan.
2. Facione, P. A. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction*. The California Academic Press.
3. Johnson, A. (2019). ICT and its Impact on Developing Logical Thinking Skills in Students. *International Journal of Educational Technology*, 10(3), 15-24.
4. Karimova, D. (2022). Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim jarayonida mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda. *Pedagogika va Psixologiya*, 4(12), 45-52.
5. Kuznetsova, E. (2018). Interdisciplinary Approaches to Logical Thinking Development. *Journal of Education and Science*, 7(2), 50-58.
6. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
7. Paul, R., & Elder, L. (2006). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. Pearson Education.
8. Qodirov, N. (2017). *Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikalari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
9. Sattarova, M. (2021). Muammoli o'qitish usulining pedagogik samaradorligi. Ta'lim nazariyasi va amaliyoti, 3(9), 34-41.
10. Xolmurodov, M. (2020). Interfaol metodlar yordamida mantiqiy fikrlashni shakllantirish. *Ilm-fan va ta'lim*, 2(7), 23-29